

bu onların ulaşip ulaşmadıkları hakkında bir haber alamadığını, hiçbirinin geriye dönmediğini, her tarafta ayaklanmalar baş gösterdiğini, yollamış olduğu haberlerin doğruluğundan şüphe etmeyip İstanbul'a geleceğini bir fermanla bildirmesi gerektiğini, İstanbul'daki askerleri oyalamakta artık zorluk çektiğini de yazmıştır. Muhtemelen Arnavut Sinan'a yazdığı mektupta da Karamânî Mehmed Paşa ve bazı müfritlerin ortadan kaldırıldığını, bütün kapı halkının II. Bayezid'in yanında yer alması gerektiğini, onun da yolları kontrol altına alıp II. Bayezid'i beklemesini ifade etmiştir (Tekindağ, X/14 [1959], s. 93-94). Bu mektuplar, onun saltanat boşluğu sırasında II. Bayezid'in tahta cülûsunu sağlayacak tedbirleri almış olduğunu, dolayısıyla etkili bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca asker arasında büyük itibarı olan Gedik Ahmed Paşa'nın kayınpederi olduğundan yeniçerilerce de desteklendiği anlaşılan İshak Paşa, onları çeşitli vaadlerde bulunmak suretiyle yatıştırmayı başarmış, hatta rakipleri aleyhine hareket etmelerini de sağlamıştır.

Cem'in Konya'dan hareket ederek Bayezid'in yolunu kesebileceği ve saltanat makamına ulaşabileceği tehlikesi sürdüğünden yeni bir çıkış yolu aramaya başlayan İshak Paşa, bir süre himayesi altına verilen II. Bayezid'in oğlu Korkut'u yanına çağırarak onu babasını temsilen nâib-i saltanat olarak tahta oturttu. Böylece bir bakıma Bayezid'in padişahlığı resmî ve hukukî bir şekle girmiş oluyordu. Kendisi de hem İstanbul muhafızı hem de nâib-i saltanatın atabegi olarak devlet işlerini yürütmeye başladı. Bütün bu hizmetlerinin karşılığı olarak vezirîazamlık görevinin kendisine verilmesini ümit ediyordu. Ancak bu görev için Hamza Bey oğlu Mustafa Paşa ön plana çıkmıştı. Bunun üzerine damadına bağlı yeniçerileri kullanarak Mustafa Paşa'nın refakatinde 19 veya 21 Mayıs 1481'de Üsküdar'dan İstanbul'a geçmek isteyen II. Bayezid'e baskı yaptı. Bu durumda II. Bayezid onu sadâret makamına getirmeye mecbur oldu. Mustafa Paşa'ya ise ikinci vezirlik verildi. Böylece II. Bayezid'in saltanatının ilk aylarında sarayda büyük bir rekabet başladı. Harekete geçen Mustafa Paşa, İshak Paşa'dan önce Gedik Ahmed Paşa'nın ortadan kaldırılmasına çalıştı; Gedik Ahmed Paşa azledilerek tutuklandıysa da İshak Paşa nüfuzunu kullanıp onu kurtardı ve Mustafa Paşa'yı azlettirdi. Fakat II. Bayezid onun yerine Kasım Paşa'yı vezir

tayin edince İshak Paşa bu tayinden hoşlanmadı. 887 (1482) baharında II. Bayezid, yakın adamı Kasım Paşa ile birlikte dinlenmek için Bursa'ya gittiğinde onu İstanbul muhafızı olarak bıraktı. Bir süre sonra Kasım Paşa'yı da azlettirmeyi başaran İshak Paşa onun yerine Mesih Paşa'nın getirilmesini sağladı. İshak Paşa'nın bu hareketlerinden rahatsızlık duyan, ancak yeniçerilere dayandığı için ona karşı temkinli davranan II. Bayezid, Cem Sultan'a karşı çıktığı seferde kendisini geri plana iterek artçılık görevi verdi. İshak Paşa, Şehzade Abdullah'ın maiyetinde yer aldı. Daha sonra damadı Gedik Ahmed Paşa'nın ansızın idam edilmesi İshak Paşa'nın gücünün sonunu oluşturdu. Kemalpaşazâde'ye göre 888 (1483) yazında yaşlılık ve hastalığını ileri sürerek vezirîazamlıktan çekildi. II. Bayezid, geçmişteki hizmetlerini göz önüne alarak onu Selânik sancağına gönderdi. Vakfiyesinden anlaşıldığına göre 892 Cemâziyelevvelinden (Mayıs 1487) az önce vefat etti ve vasiyeti üzerine İnegöl'de yaptırdığı türbesine defnedildi.

İsfendiyaçoğulları sülâlesinden Tâcün-nisâ Sultan Hatun ile evliliğinden Pîrî Bey ve Şehzade Sultan adlı çocukları olduğu, ayrıca yine vakfiyesine göre İbrâhim Bey, Şâdî Bey ve Hafsa Hatun adlı çocuklarının da varlığı tesbit edilmektedir. Pek çok hayratı bulunan İshak Paşa'nın İnegöl'de kendi adıyla anılan bir külliye yaptırdığı, İstanbul'da yine kendi adını taşıyan bir cami ve hamam, Selânik'te cami ve imaret (bk. ALACA İMARET CAMİİ) inşa ettirip bunlara zengin vakıflar tahsis ettiği, Safer 891 (Şubat 1486) ve bunun zeyli mahiyetindeki Cemâziyelevvel 892 (Mayıs 1487) tarihli vakfiyelerinden anlaşılmaktadır. Köstendil-Struma'daki köprü de ona mal edilir. Diğer bazı şehir ve kasabalarda vakıfları ve hayır eserleri bulunduğu belirtilirse de bunların hangi İshak Paşa'ya ait olduğu kesin olarak belirlenememektedir. Ayrıca Kütahya'da bir zâviye ve Edirne'de bir hamam ve çeşmesinin bulunduğu bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tursun Bey, *Târîh-i Ebû'l-Feth* (nşr. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 50-51, 132, 149; Aşıkpaşazâde, *Târîh* (Atsız), bk. İndeks; Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 126; a.e., Paris Bibliothèque Nationale, suppl. turc, nr. 1647, vr. 82^b-83^a; Neşrî, *Cihannümâ* (Taeschner), bk. İndeks; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osmân* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 223, 225, 280; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, VII. Defter, s. LXX, 111, 131, 532 vd.; VIII. Defter, vr. 12^a^b, 14^b, 24^b-25^a; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul

bul 1279-80, I-II, tür.yer.; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 12; Müneccimbaşî, *Sahâifü'l-ahbâr*, III, 402; Hammer (Atâ Bey), III-IV, tür.yer.; Zinkeisen, *Geschichte*, III, bk. İndeks; Th. Spandoun Cantacasin, *Petit traité de l'origine des turcs*, Paris 1896, s. 180-181; *Sicill-i Osmânî*, I, 323; G. Angiolello, *Historia Turchesca 1300-1514* (nşr. I. Ursu), Bucarest 1909, bk. İndeks; *Amasya Tarihi*, III, 225, 227, 228, 233; Kritovulos, *Târîh-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni* (trc. Karolidi), İstanbul 1328, s. 92; Danişmend, *Kronoloji*, I, bk. İndeks; Turgut Can Mâmaş, *İnegöl*, Bursa 1947, s. 33-34; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 74, 76, 91, 94, 154, 163, 164-165, 178-179, 529-530, 533, 534; a.mlf., "Fâtih Sultan Mehmed'in Vefatı Üzerine Vezir İshak Paşa'nın II. Bayezid'i Saltanata Davet Eden Arızası", *TTK Belleten*, XXV/97 (1961), s. 75-77; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsi*, tür.yer.; Babinger, *Mahomet II, le conquérant et son temps*, Paris 1954, s. 109, 392, 555; Selâhattin Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasî Hayatı*, İstanbul 1966, tür.yer.; a.mlf., *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1985, s. 36, 37, 64, 163, 290-292; Hedda Reindl, *Männer um Bayezid, Eine Prosopographische Studie über die Epoche Sultan Bayezids II. (1481-1511)*, Berlin 1983, s. 223-239; Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara 1987, s. 73, 79, 83-84, 89, 90, 93, 99, 103, 104, 111, 112, 134; Vehbi Tamer, "Fatih Devri Ricalinden İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", *VD*, sy. 4 (1958), s. 107-124; Şehabeddin Tekindağ, "Bayezid II. 'nin Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hadiseler Üzerine Notlar", *TD*, X/14 (1959), s. 85-96.

▲ DİA

İSHAK PAŞA CAMİİ

(bk. ALACA İMARET CAMİİ).

İSHAK PAŞA CAMİİ ve HAMAMI

İstanbul Cankurtaran'da XV. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış cami ve hamam.

Topkapı Sarayı'nın Bâb-ı Hümâyûn adlı kapısı önünden Sûr-ı Sultânî boyunca Marmara denizine doğru inen İshakpaşa caddesi kenarında bulunmaktadır. Bâni olarak zikredilen ve her ikisi de Fâtih Sultan Mehmed zamanında yaşayan İshak paşalar birbirine karıştırılmaktadır. Bunlardan biri muhtemelen Rum asıllı İshak b. Abdullah, diğeri ise Türk asıllı İnegöllü İshak b. İbrâhim'dir. İnegöl'de ve Selânik'te iki büyük hayratı olan İshak Paşa'nın (bk. ALACA İMARET CAMİİ) bu ikincisi olduğu ve İstanbul'daki vakıfların da kurucusu bulunduğu tahmin edilmektedir.

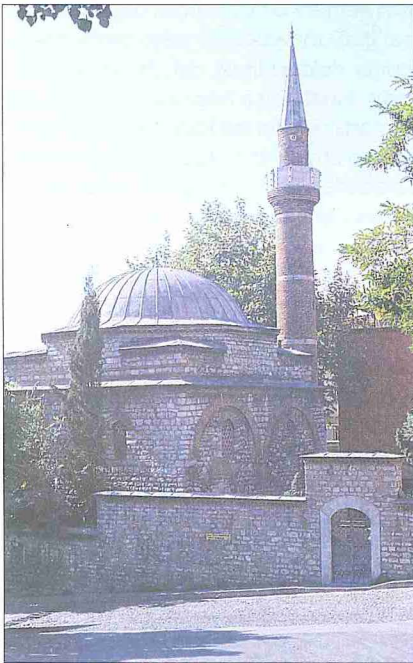
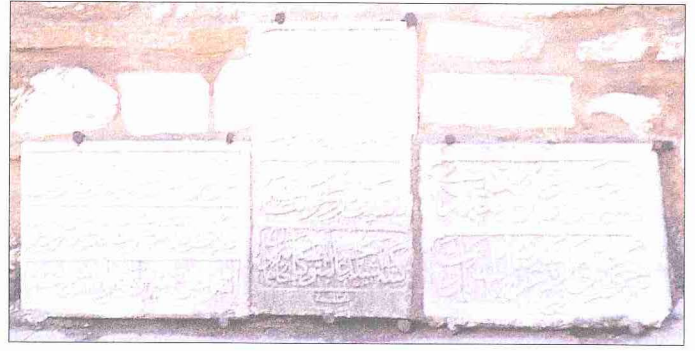
Caminin inşa kitâbesi yoktur. Ancak Safer 891'de (Şubat 1486) yazılmış, daha öncelikleri tamamlayan bir zeyil mahiyetinde

olduğu anlaşılan bir vakfiyesiyle buna İshak Paşa'nın vefatının hemen arkasından Cemâziyelevvel 892'de (Mayıs 1487) yakınları tarafından yaptırılmış bir ilâve elde bulunmaktadır. İstanbul'daki vakıfları esas vakfiyede anılmış olduğuna göre bu cami, II. Mehmed döneminde veya II. Bayezid'in ilk yıllarında bina edilmiş olmalıdır. Vakfiyedeki kayda göre İshak Paşa'nın Rumelihisarı'nda yaptırdığı bir hamamla birlikte İstanbul'daki cami yanında bir hamam ve buna bitişik dört dükkânı vardır. Ancak kısa bir süre sonra bu vakıflarda bazı değişiklikler olduğu *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri*'nden öğrenilmektedir. Nitekim Rumelihisarı'ndaki hamam harap olduğundan (belki 1509 depreminde) satılması uygun görülmüş, dükkânlar ise Süleyman Paşa tarafından yıktırılarak yerlerine hücreler yaptırılmıştır. Aynı defterdeki kayda göre bu camiye ekseriyeti kadın olmak üzere çok sayıda vakıf bira-kanlar da olmuştur.

Cami. Son tamirde yeniden yapılcısına restore edilen bir avlu duvarı ile çevrilmiş caminin kapısı üstündeki, mütevellisi Mehmed Ağa'nın adını veren 1114 (1702) tarihli kitâbede sadece kurucuya Fâtiha niyaz edilmektedir. Ekrem Hakkı Ayverdi bu kitâbenin bir tamirle ilgili olduğunu tahmin eder. Bunun sağında bu-

İshak Paşa Camii – Sultanahmet / İstanbul

İshak Paşa
Camii'nin
kitâbeleri

lunan ikinci bir kitâbe, 1144'te (1731-32) Bağdatlı Yahyâ Ağa tarafından yapılan bir tamire işaret etmektedir. Ayvansarâyî'nin bildirdiğine göre I. Mahmud dönemi vezirlerinden Tiryâkî Mehmed Paşa 1160'ta (1747) buraya minber koydurmuştur. Mehmed Ağa'nın kitâbesinin solundaki üçüncü kitâbeye göre ise cami 1220'de (1805), III. Selim'in bir hanımı tarafından (Baha Tanman'a göre üçüncü kadını olup 1855'te vefat eden Tab'ısafâ Kadın olabilir; bk. Uluçay, s. 117) annesinin ruhu için bir daha tamir ettirilmiştir. Bu tamirlere, çevredeki 1802 ve 1808 (Alemdar olayı) yangınlarının ardından gerek görülmüş olmalıdır. İshak Paşa Camii son defa, 3 Haziran 1912 tarihinde çıkarak 885 binayı yok eden büyük yangında ağır şekilde harap olmuştur. Bu yüzden çevresi de boşalmış olan cami, uzun yıllar metrûk bir halde durduktan sonra 1951'de restorasyonu yapılarak yeniden ibadete açılmıştır. Fakat bu sırada caminin son cemaat yeri tamir edilmediği gibi çevre avlu duvarı da ancak 1973'te yeniden inşa edilmiştir.

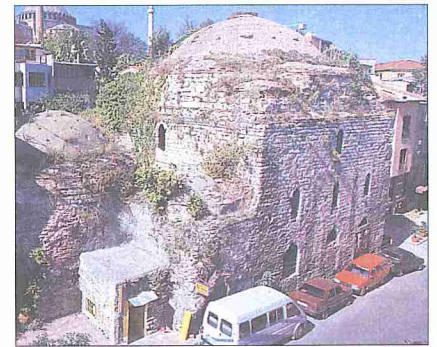
İshak Paşa Camii kare planlı ve tek kubbeli, sade mimarili bir yapıdır. Duvarları işlenmemiş moloz taşlardan örülmüş, kemer ve pencere üstlerinde tuğla kullanılmıştır. Giriş kısmında üç sütuna dayanan kemerlerle ayrılmış iki bölümlü bir son cemaat yerinin bulunduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır. Giriş yandan olup bu cephede iki alt pencere arasında küçük bir mihrap nişi oyulmuştur. İçten içe her bir kenarı 8,63 m. ölçüsünde bir kare şeklinde olan harimi sekizgen kasnak üzerine oturan kubbe örter. Her cephede altı üstlü ikişerden dörder pencere iç mekânı aydınlatır. Alt sıradaki pencereler, tuğladan sivri hafifletme kemerleri altında mermer söveli ve dikdörtgen açıklıklı, üst sıradaki pencereler ise tuğladan sivri kemerli açıklıklı olarak düzenlenmiştir. Girişi harimden sağlanan minare batı köşesinde olup kürsü ve pabuç kısımları kes-

me taştan, gövdesi tuğladan örülmüştür. Tuğla gövde üzerinde kesme taştan üç adet kuşak vardır.

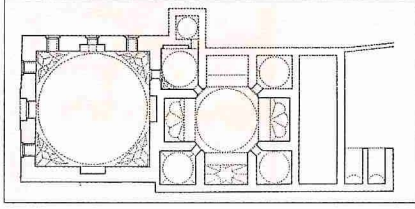
Hamam. Caminin batı tarafında kısmen taş ve tuğladan karma teknik kullanılarak, kısmen de yalnız kabaca yontulmuş taşlardan tek hamam inşa edilmiştir. Heinrich Glück'ün, 1917 yılında İstanbul hamamlarını incelediğinde harap durumda ve askeriyenin eski elbise deposu olarak kullanıldığını belirttiği yapı daha o tarihlerde bir halvet hücresiyle bir eyvanını kaybetmişti. Bugün daha da bakımsız durumda olup depo olarak kullanılmaktadır.

Doğu yönünde sivri ve dışa taşkın bir kemerin içinde açılmış kapıdan girilen soyunmalık (camekân), içten 11,50 x 11,50 m. ölçüsünde kare bir mekândır. Burayı iki cephede açılmış pencereler aydınlatır. İçeride üç duvarın ortalarında, tromplar hizasına kadar yükselen profilli tepelikle 2,75 m. genişliğinde üç niş vardır. Sekizgen kasnaklı ve evvelce üzeri kurşun kaplanmış olan kubbeye geçiş, köşelerde içleri zengin biçimde mukarnaslar doldurulmuş tromplarla sağlanmıştır (şeması için bk. Glück, s. 34, rs. 18). Soyunmalık-

İshak Paşa Hamamı – Sultanahmet / İstanbul

İshak Paşa Hamamı'nın planı

tan sıcaklığa sol kenarda açılan bir kapıdan geçilmektedir. Bu hamamda ılıklik bölümü yoktur. Bir köşe hücre si bu işi görüyor olmalıydı. Glück planında, bu kubbeli hücreden açılan bir kapı ile sonradan eklendiği belirli küçük kare bir mekâna geçildiğini işaretlemiştir. Halbuki Ekrem Hakkı Ayverdi'de bu mekânın olmayışına karşılık yanda yine kubbeli kare bir mekânın evvelce var olduğu gösterilmiştir ki burası ancak helâ olabilir.

Hamamın sıcaklığı Türk mimari gele neğinin klasik şekli olan, köşelerde dört hücre bulunan dört eyvan şemasına göre yapılmıştır. Ancak bu hücrelerden biri halvet değil ılıklik olarak tasarlanmış, doğu tarafındaki eyvanla hücre de önceleri tahrip olduğundan (belki 1766 depreminde) burası düz bir duvarla kapatılmış, sıcaklık böylece üç eyvan ve batıdaki iki halvet hücre siyle kalmıştır. Geç bir dönemde kuzeydeki eyvanın içi ince bir bölme ile ayrılarak buraya bir çift helâ yapılmıştır ki bu çirkin ekleme Türk hamam mimarisine bütünüyle aykırıdır. Halbuki kuzey ve güneydeki bu iki eyvan mukarnaslarla bezenmiş dilimli yarım kubbele re sahip bulunuyordu. İki halvet hücre sinin kubbelerine geçiş ise pandantiflerledir. Glück 1917'de, su haznesi yanında bir kuyu ağı ile çimento sıvalı bir havuz ve hamama batı tarafından su getiren kurşun borular görmüştür. Bu haznenin yanında külhan ocağı ile bacası da henüz duruyordu. Ayrıca külhanın yanında işare tlenen beşik tonozlu iki küçük mekânın odunluk olması gerekir. Son yıllarda hamam kalıntısının bitişiğine modern bir otel inşa edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546), s. 5-8; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 26; a.e.: *Camilerimiz Ansiklopedisi* (haz. İhsan Erzi), I, 60; H. Glück, *Probleme des Wölbungsbaues I: Die Bäder Konstantinopels*, Wien 1921, s. 34, 66-69, rs. 18, 25-28, 160; E. Mamboury-Th.

Wiegand, *Die Kaiserpaläste Zwischen Hippodrom und das Marmara-meer*, Berlin 1934, s. 35; Dânişmend, *Kronoloji*, I, 428-429; W. Müller-Wiener, *Bild-lexikon zur Topographie İstanbuls*, Tübingen 1972, s. 423 (camiyle hamamın eski fotoğrafı ve vaziyet planı); Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi III*, s. 425-427, rs. 666-670; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1980, s. 117; *Eminönü Camileri* (nşr. Eminönü Müftülüğü), İstanbul 1987, s. 97-98; Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 195-197; *Resimli Kitap*, sy. 40 (1328), s. 317-324; Vehbi Tamer, "Fatih Devri Ricalinden İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", *VD*, IV (1958), s. 107-124; Baha Tanman, "İshak Paşa Camii", *DBİst.A*, IV, 197; a.mlf., "İshak Paşa Hamamı", a.e., IV, 197-198.

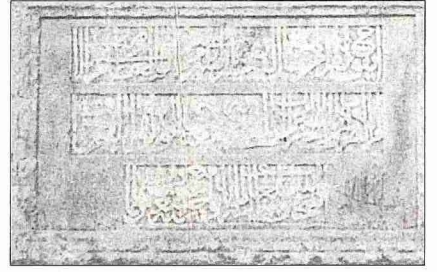
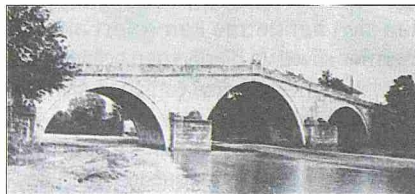
SEMAVİ EYİCE

İSHAK PAŞA KÖPRÜSÜ

Bulgaristan'da Köstendil yakınında
XV. yüzyılın
ikinci yarısında yapılmış köprü.

Halk arasında Kadı Köprüsü (Kadın Köprüsü) olarak adlandırılan yapı, Köstendil-Dubniçe yolunun Struma akarsuyu üzerinden geçişini sağlamakta ve Köstendil'in dışında şehrin 15 km. kadar doğusunda bulunmaktadır. Bânisi Fâtih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devri vezîriâzamlarından İnegöllü İshak Paşa'dır. Köprü'nün ortasında dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış, üstünde bezemeli kemer biçiminde bir tepeliğe sahip, çok aşınmış orijinal Arapça üç satırlık bir kitâbe vardır. Köprü'nün 874 (1469-70) yılında İshak Paşa tarafından yaptırıldığını belirten kitâbenin bir kopyası da Köstendil Müzesi'ndedir. Bu köprü için uydurulan Kadın Köprüsü adının aslı, benzeri birçok eski yapı için anlatılmış bir halk efsanesinin farklı şekilde tekrarından ibarettir. Hakkında birkaç efsane bulunan yapı için anlatılan ikinci bir efsane ise sanki kitâbesinin tahrip edilmesi için kastlı olarak uydurulmuştur (Çulpan, s. 124). Ayrıca bir turist rehberinde bunlardan daha de-

İshak Paşa Köprüsü - Köstendil / Bulgaristan

İshak Paşa Köprüsü'nün kitâbesi

ğişik bir efsaneden de söz edilmektedir (Veyrenc, s. 119).

İshak Paşa Köprüsü bütünüyle düzenli işlenmiş kesme taşlardan yapılan bir eserdir. J. Ivanov'a göre aynı yerde evvelce Roma dönemine ait bir köprü'nün kalıntılarına rastlanmıştır. Bu görüş, yapının bir akarsuyu geçen önemli bir karayolu üzerinde bulunması sebebiyle doğru olabilir. Fakat İshak Paşa Köprüsü mimarisinden açıkça görüldüğü gibi temelden itibaren bir Türk yapısıdır. Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından verilen ölçülere göre 89,50 m. uzunluğunda semerdam biçiminde olan köprü'nün yanlardaki korkuluk kalınlıkları ile genişliği 6,49 metredir. Beş gözlü köprü'nün ortadaki büyük gözü 21,65 metrelik, yandakiler ise biri 14,75 m., diğeri 13,70 metrelik açıklıklara sahiptir. Gözlerin aralarında sel yaranlar (mahmuzlar) vardır. Bunların üstlerinde sivri kemerli bir çift küçük boşaltma (taşma) gözü mevcut olup yakın tarihlerde içlerinin doldurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. İshak Paşa Köprüsü, 1972'de aslı mimarisini kalın taş korkulukları ile koruyor durumdaydı. Eskiden Bulgar Devleti tarafından bastırılan turist rehberlerinde adı dahi anılmazken daha sonra Batılı yazarların hazırladığı rehberlerde köprüye "Kadin Most" adıyla ve Türk devrinin en önemli eserlerinden biri olarak yer verilmiştir. Bunlarda yapıyla ilgili değişik bazı söylenti ve efsaneler anlatıldıktan sonra mimarının Manuil adında bir kişi (!) olduğu belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

C. Jireček, *Das Fürstentum Bulgarien*, Leipzig 1891, s. 96-98, 483-484; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (nşr. Nuri Akbayan), İstanbul 1996, III, 806; M. Celâleddin, *Bulgaristan Tetkik Seyahati*, İstanbul 1932, s. 24, 26; Osman Nuri Peremeci, *Tuna Boyu Tarihi*, İstanbul 1942, s. 149-150; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsi*, s. 429; Ch. Veyrenc, *Bulgarie (Les guides nage)*,